

співробітництва з вчителем, які реалізуються в процесі діалогічного навчання.

Література:

1. Абасов З. Диалог в учебном процессе // Народное образование.- 1993.- №9-10.- С.43-45
2. Виноградов Р.И., Фадеева И.П. Диалогическое обучение и развитие мышления // Вестник высшей школы.-1988.- №12. – С.33-36
3. Казанская В. Обучающий диалог // Вестник высшей школы.-1990.- №4. – С.29-33
4. Кондрашова Л.В. Виды обучения // Педагогика в вопросах и ответах: Учебное пособие / Кондрашова Л.В., Пермяков А.А., Зеленкова Н.И., Лаврешина А.Ю. – Кривой Рог: СП «Мира», 2002. – С.162-172
5. Курганов С.Ю. Психологические проблемы учебного диалога // Вопросы психологии. – 1988.- №2. – С.87-96
6. Курганов С. Ребенок и взрослый в учебном диалоге [на уроке] // Народное образование. – 1989.- №2. – С.183-184
7. Мухина Т.К. Диалог как форма оптимизации педагогического процесса // Советская педагогика. – 1989.- №10. – С.74-77

О.Л.Ткаченко

ЗАСТОСУВАННЯ ВПРАВ ТРЕНІНГУ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

З метою забезпечення умов гармонійного розвитку особистості учня загальноосвітнього навчального закладу нами розроблений тренінг навчального діалогу. В тезах проаналізовано застосування вправ даного тренінгу, адаптованих для курсу “Економічна і соціальна географія України (9 клас)”, наведені приклади.

O.L. Tkachenko. Postgraduate of the Chair of Pedagogical Creativity, Sumy State Pedagogical University.

The use of exercises of educational dialogue in the school course of „Economic and social geography of Ukraine”.

For the purpose of providing with conditions of harmonious development of a pupil's personality in educational establishments of general education we have developed a set of exercises of educational dialogue. The use of the exercises, which are adopted to the course of „Economic and Social Geography of Ukraine (9th form)”, is analyzed in the theses. Examples are given.

Створити умови всебічного інтелектуального, соціального і морального розвитку та саморозвитку особистості учня в загальноосвітньому навчальному закладі допомагає активне застосування в навчально-виховному процесі діалогу. Проблема діалогового навчання в останні десятиріччя науковцями приділяється достатньо уваги. В

педагогічній технології, розробленій В.С.Біблером і С.Ю.Кургановим, і впровадженій у Школі діалогу культур, діалог застосовується як сукупність діалогу логік, голосів і внутрішнього. І психолого-педагогічних дослідженнях діалог розглядається з точки зору педагогічного спілкування учнів і вчителя (Б.Ф.Ломов, О.О.Бодалев Г.О.Ковальов, Г.В.Дьяконов). На їхню думку, діалогове спілкування завжди має міжособистісний характер і сприяє формуванню особистості шляхом внесення змін у мотиваційно-стимулюючу сферу людини.

Неоднозначним є підхід до тлумачення діалогу як педагогічної категорії. Так, одні науковці (Л.Даниленко, І.І.Риданова, С.Л.Рябцева) підходять до питання діалогу як до загального принципу навчального процесу. Інші (І.Душина, Г.К.Селевко, В.В.Сєріков) як до освітньої технології. Деякі автори використання діалогу відносять до методів і прийомів навчальної діяльності (М.О.Лазарєв, Л.Л.Балакіна), форм організації пізнавальної діяльності учнів і оптимізації педагогічного процесу (В.К.Дьяченко, Т.К.Мухіна), засобу формування творчої особистості (Т.П.Дікун, В.В.Морозов).

В результаті аналізу психолого-педагогічної літератури ми з'ясували, що проблемі впливу застосування діалогу на компоненти пізнавальної активності учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів приділено недостатньо уваги. З цією метою нами був розроблений тренінг навчального комунікативного діалогу [1]. Але вправи даного тренінгу розраховані для проведення в позаурочний час протягом двох-трьох тижнів на початку навчального року – 2-3 рази на тиждень (всього 12 годин). Програма тренінгу має логічну побудову. Кожне наступне заняття витікає з попереднього і спирається на знання і навички, набуті раніше. Кожна вправа має назву, призначення, містить питання для обговорення та інформування про сенс її проведення.

Логічним завершенням занять тренінгу є закріплення правил ведення комунікативного діалогу та їх застосування в практиці навчання і в реальному житті.

Щоб надати учням можливість закріплювати навички ведення комунікативного діалогу і водночас стимулювати їхню пізнавальну активність на уроках, вправи тренінгу було вирішено адаптувати для певних навчальних предметів. Необхідно наголосити, що дидактичний діалог, на відміну від комунікативного, направлений на рішення конкретної навчальної задачі. Його зміст характеризується чіткою предметною віднесеністю і збереженням відповідності теми до заданого рівня її вичерпаності в межах кожного уроку.

Кожна вправа тренінгу переглянута нами з огляду на предмет діалогу, що знаходиться в основі дидактичного діалогу й відповідної теми. Вправи логічно влітаються в контекст уроків курсу "Економічна і

соціальна географія України”. Наводимо приклад вправи і її структури.

Вправа “Розмова двох Свиридів”

*Балакай, пане Свириде,
побачимо, що з того вийде.*

(Українська народна приказка)

Завдання до теми: “Сільське господарство. Рослинництво.”

Учні об’єднуються в пари. У парі кожний учасник отримус картку, в якій указана тема діалогу: “Уявіть себе фермером. Яку сільськогосподарську культуру Ви будете вирощувати, щоб досягти високого прибутку?”. Кожному учасникові потрібно розговорити співрозмовника на тему, вказану в картці. Наприклад, один співрозмовник говорить про переваги вирощування хмелю, інший – сої.

Приклад діалогу:

I учень	II учень
Хміль – у Житомирській області, де є найкращі природно-кліматичні умови для вирощування ароматних сортів, що використовуються в пивоварній та фармацевтичній промисловості. Урожайність може досягти 13-19 ц/га – це один з найкращих показників серед країн Європи.	Соя – в південних областях України, на зрошувальних землях, бо головна умова її вирощування – промивний режим. Зараз нею зайнято на Україні 100 тис. га, а необхідно – 500 тис.га. Підняти врожайність з 10-12 ц/га. Нам відомо, що сьогодні це головна високобілкова культура харчової промисловості.

Мета: Змоделювати ситуацію, коли співрозмовники говорять кожний про своє і не слухають один одного; закріпити усвідомлення, що діалог може відбутися лише за умови, коли тема, що обговорюється, цікава обом партнерам; повторити, що в діалозі водночас двоє говорити не можуть.

Обговорення. Чи вдалося Вам розговорити співрозмовника на задану тему? Яку інформацію сприйняли Ви від партнера під час такого псевдодіалогу? Які труднощі виникли при виконанні завдання?

Інформування. Висновок, який роблять учні, закріплює правило ефективного слухання: Вас слухають тільки після того, коли Ви вислухали співрозмовника.

Проведення вправ допомагає набутти вмінь мислити, слухати, говорити, що є зовнішніми ознаками здатності особистості до діалогу. У комплексі із вирішенням учнями конкретних проблемних задач на зазначених уроках, вправи тренінгу стимулюватимуть пізнавальну активність

старшокласників і слугуватимуть формуванню їхньої творчої особистості. Як стверджує А.В.Фурман, аналізуючи проблемно-діалогічні форми пізнання, проблемність – це універсальний спосіб вияву та існування змісту пізнавального процесу, тобто внутрішня його форма, а діалогічність – конкретна духовно-практична даність, реальний потік творчої активності індивіда, інакше – зовнішня форма пізнання [2, 14].

Література:

1. *Тренінг навчального комунікативного діалогу. Методичні вказівки до проведення для вчителів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій і студентів педагогічних університетів. Укладач Ткаченко О.Л. – Суми: СумДПУ, 2003. – 36с.*
2. *Фурман А.В. Вступ до методології проблемного навчання. – К. – Донецьк: Ровесник, 1993. – 80с.*

О.В. Комарова

БІОЛОГІЧНА НАУКА ТА НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ: ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Стаття посвячена проблемі отображення базової науки в учебном предмете. Выделены черты биологического научного и учебного знания и познания и установлены связи между ними. Рассматривается вопрос о динамике установленных связей на примере курсов биологии 7-9 классов.

The article is devoted to problem of reflection a basic science in school subject. Characteristics of biological science and school knowledge and cognition are distinguished. The ties between them are established. The question about there dynamic is considered for biological courses in 7-9 forms.

Актуальність обраної теми статті заперечень не викликає, хоча досліджувана проблема не є новою в педагогіці. Вивчення співвідношення базової науки із змістом відповідної навчальної шкільної дисципліни вже давно є об'єктом ~~суперечок~~ як між науковцями та методистами, так і між різними педагогічними напрямками. Так, до 60-х років ХХ століття простежувалися сциєнтистські тенденції у вирішенні поставленого питання. Тобто зміст шкільного предмету повинен був копіювати зміст відповідної науки. Трохи пізніше вчені-методисти поринули у протилежний ~~напрямок~~ бік(бік) – надзвичайне спрощення змісту шкільної освіти. (Але) в останні роки для деяких навчальних дисциплін характерним є ~~належний напрямком~~ належний напрямком і та перевантаження фактичним матеріалом. Особливо це стосується шкільних ~~предметів (курсів)~~, які відповідають ~~(відтворюють)~~ (відтворюють) тим галузям ~~(ті галузі)~~ (ті галузі) наукових знань, що ~~(де)~~ (де) в останній час набули бурхливого посиленого розвитку ~~(спостерігається бурхливий розвиток)~~, а отримані ~~Отримані~~ результати їх ~~(таких)~~ досліджень є соціально значущими. Зокрема